

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Л.М. КЛІВІДЕНКО,
к.е.н., доцент, Вінницький інститут економіки ТНЕУ,
Ю.Б. ПРОКОПИШИН,
викладач, Вінницький інститут економіки ТНЕУ

Вплив податкової політики на тіньову економіку України

У статті розглянуто вплив податкового навантаження на рівень тінізації економіки при проведенні розрахунків та ретроспективного аналізу даних у сфері оподаткування. Обґрунтовано значення фіскальної політики держави у подоланні тіньового сектору економіки.

Ключові слова: валовий внутрішній продукт, тіньова економіка, податкове навантаження, коефіцієнт тінізації економіки.

В статье рассматривается влияние налоговой нагрузки на уровень теневой экономики при проведении расчетов и ретроспективного анализа данных в сфере налогообложения. Обосновано значение фискальной политики государства в преодолении теневого сектора экономики.

Ключевые слова: валовой внутренний продукт, теневая экономика, налоговая нагрузка, коэффициент тенизации экономики.

In the article influence of the tax loading is considered on the level of shadow economy, during the leadthrough of calculations and retrospective analysis of data in the field of taxation. Grounded value of fiscal policy of the state in overcoming shadow the sector of economy.

Keywords: gross domestic product, shadow economy, tax loading, coefficient shadow economy.

Постановка проблеми. Актуальність статті обумовлена тим, що становлення і розвиток податкової політики в Укра-

їні відбувається в умовах політичних та економічних реформ, що, у свою чергу, викликає різке зростання обсягів тіньового сектору економіки України.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню впливу податкової політики на обсяги тіньової економіки присвячені роботи провідних вітчизняних науковців – В.Д. Базилевича, З. Варналія, Т. Ковальчука, І. Мазура, В. Мандибури, Р. Моторина, О. Пасхавера, О. Турчинова, В. Юринець, С. Лондара. Ці питання досліджують відомі зарубіжні вчені, серед яких праці Я. Арваї, Д. Блейдса, Н. Бокуна, В. Дадалко, Л. Дрекслера, Ю. Латова, М. Олсон.

Метою статті є дослідження впливу фіскальної політики на величину тіньового сектору економіки та залежність доходів державного бюджету від коефіцієнту тінізації.

Виклад основного матеріалу. Тіньова економіка – це господарська діяльність, яка розвивається поза державним обліком та контролем, а тому не відображається в офіційній статистиці. «Тіньові» підприємства не перерозподіляють власних доходів до бюджетів та державних цільових фондів, вони не сплачують податки, збільшуючи власні прибутки [1].

Фактично тіньова економіка це частина ВВП, що не знаходить свого відображення у системі перерозподілу, в тому числі бюджетного. Важливим у даному питанні є двосторонність відносин, що виникають у фіскальній системі. З одного боку, надмірні податки спричиняють розвиток тіньового сектору економіки, з іншого – збільшення частки тінізації економіки зменшує обсяг ВВП, що бере участь у перерозпо-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

дільних процесах. У даному твердженні має місце точка Лаффера. Згідно з теорією Лаффера підвищення податків до певного рівня сприяє зростанню доходів бюджету, оскільки воно не підриває стимулів до економічної діяльності та інвестиційної активності. За цією межею розпочинається так звана заборонена зона шкали оподаткування. Податкові ставки, що належать до цієї зони, не стимулюють підприємців до збільшення нагромаджень, інвестицій і обсягів виробництва, а навпаки, виводять економіку в тінь. Отже, зужується податкова база і зменшуються податкові надходження до державного бюджету [4].

Розрахунок податкового навантаження дає можливість проводити ретроспективний аналіз за певні часові проміжки, у міжнародній статистиці для виміру його загального рівня на економіку використовується саме податковий коефіцієнт (tax ratio) [3]. На наш погляд, розрахунок даного показника являється важливим для України, оскільки дозволяє встановити прямі та обернені залежності між іншими економічними категоріями.

Використовуючи методику [4], визначимо показники податкового навантаження та номінального рівня податкового навантаження на базі 2006–2010 років (табл. 1).

Дані свідчать, що абсолютного максимуму податкового навантаження було досягнуто у 2009 році, коли його номінальний рівень становив 40,18%. Варто зазначити, що в сучасній теорії оподаткування, що діє в країнах Європи та в США, ефективним податковим навантаженням вважається 27,5% [5]. Ефективний коефіцієнт оподаткування для України становить 28,69% (без врахування обов'язкових внесків до цільових фондів). Досить близькі значення, за єдиної відмінності, що ставка 27,5% ефективна для суб'єктів госпо-

дарування, що заробляють \$90–100 тис. на рік. Крім того, в дане навантаження вже включені всі відрахування у соціальні фонди. Тому порівнювати даний рівень доцільно з розрахованим податковим навантаженням, відповідно 38,8%. В такому разі ми бачимо перевищення середнього загальноновизнаного світовою наукою рівня на 10%.

Ми вважаємо, що безперечно невиправдано високий рівень податкового навантаження значно впливає як на соціально-економічний розвиток суспільства, так і на економіку держави. У свою чергу, перевищення допустимих норм змушує економіку виходити з офіційних перерозподільних процесів, а це веде до створення тіньового сектору економіки (табл. 2)

Дані табл. 2 свідчать про рівень тінізації, що відображає розмір тіньової економіки, викликаний фіскальною політикою держави. Доцільно відкоригувати рівень тінізації за допомогою першої модифікації методу Гутмана, яка ґрунтується на припущенні, що співвідношення обсягів готівкових грошей (МО) і грошової маси (МЗ) є постійною величиною. Таким чином, індикатором обсягу тіньового сектору в цій модифікації є зміни у наведеному співвідношенні. Методику даного розрахунку одними із перших започаткували в Україні В. Юринець та С. Лондар [6].

$$(K_2)^t = (K_2)^{t_0} \sqrt{\frac{d^t}{d^{t_0}}} \times \frac{q^t r^{t_0}}{q^{t_0} r^t} \quad [1]$$

Ця методика ґрунтується на припущенні, що рівень тінізації економіки прямо пропорційний обсягам податків з фізичних і юридичних осіб. Разом із тим вона враховує той факт, що для створення тіньових економічних відносин необхідна велика кількість грошових коштів, що знаходяться поза установами банку (табл. 3).

Таблиця 1. Розрахунок рівня податкового навантаження 2006–2010 років

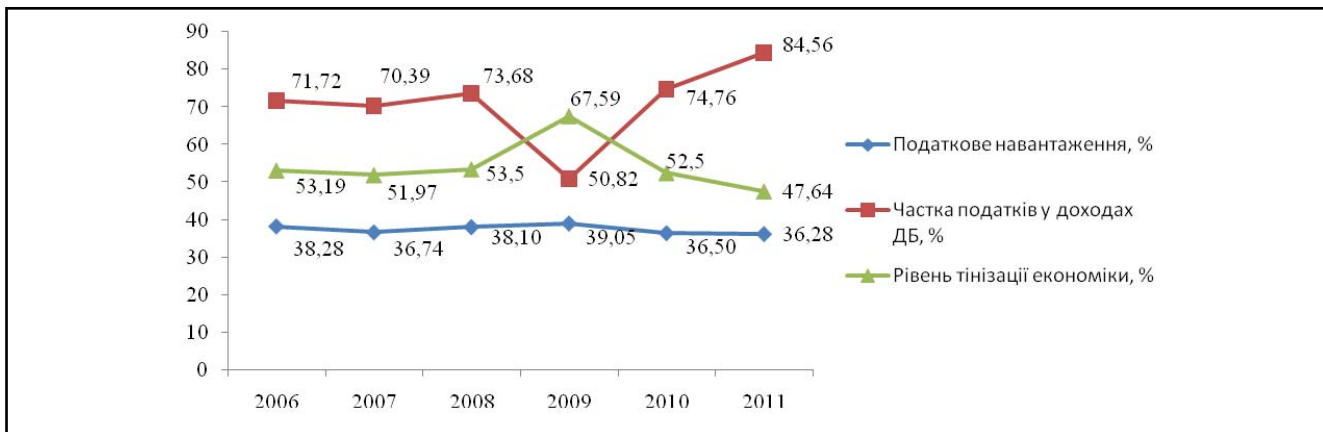
№	Показники	2006	2007	2008	2009	2010
1	Податкові надходження зведеного бюджету, млн. грн.	154,01	188,77	248,24	258,82	271,1
2	Обов'язкові страхові сукупні внески до цільових позабюджетних фондів, млн. грн.	54,3	76	113,64	97,56	127,02
3	Сума втрат зведеного бюджету внаслідок пільгового оподаткування в 2008 році, млн. грн.	13,5	17,5	19,8	28,21	37,13
4	ВВП номінальний, млн. грн.	544,15	720,73	949,86	912,6	1090,6
5	Податкове навантаження (1+2 у % до ВВП)	38,28	36,74	38,10	39,05	36,50
6	Номінальний рівень податкового навантаження (1+2+3 у % до ВВП)	40,76	39,16	40,18	42,14	39,91

Таблиця 2. Визначення рівня тінізації економіки в Україні

Показники	2006	2007	2008	2009	2010
Доходи державного бюджету	127516	163894	231931	345309	254995
Обсяг податкових надходжень	91460	115357	170890	175476	190624
Частка податків, що формує дохідну частину ДБ, %	72,7	70,48	73,68	50,81	74,76
Податкове навантаження	38,3	36,74	38,1	39,05	36,5
Рівень тінізації економіки, %	53,19	51,03	52,92	54,24	50,69

Таблиця 3. Розрахунок скоригованого рівня тіньової економіки в Україні

Показники	2006	2007	2008	2009	2010
Грошовий агрегат М0	74984	111119	154759	157029	182990
Грошовий агрегат М3	261063	396156	515727	487298	597872
d	28,72	28,05	30,01	32,22	30,61
R2 t0	53,19	51,97	53,50	67,59	52,50

Відношення податкового навантаження до рівня тінізації економіки

На наш погляд, коефіцієнт тінізації економіки потрібно розглядати саме в довгостроковому контексті. Тому що існування тіньового сектору характеризується не лише деструктивним впливом, а й короткостроковими позитивними ефектами: тимчасовою зайнятістю та підвищенням добробуту населення; можливістю реалізації професійного потенціалу; насиченням ринку товарами; підвищенням рівня конкурентоспроможності національних економік та господарюючих суб'єктів. Зазначені позитивні наслідки мають місце у короткостроковому періоді, а у довгостроковому є потенційною загрозою для національної безпеки держави [7].

Згідно з даними табл. 3 ми бачимо, що спостерігається тенденція до прямо пропорційного зв'язку між рівнем оподаткування та обернено пропорційною залежністю частки податків до державного бюджету і рівнем тінізації економіки. Якщо ситуація із залежністю податкового навантаження і рівнем тінізації виявляється закономірною, виявлена обернена залежність потребує додаткового дослідження (див. рисунок).

Найнижчий рівень податкового тягаря 36,7% повністю відповідає найнижчому рівню тінізації економіки 51,97% та має спільну ознаку – обидва показники визначені для 2007 року. Разом із тим у цей рік 374 млрд. грн. від ВВП країни знаходилося в тіні.

При рівні тінізації економіки близько 50% спостерігається значна питома вага податкових надходжень у державний бюджет країни. Разом із тим, аналізуючи 2009 рік, ми бачимо обернену ситуацію, коли найвищий рівень податкового тягаря за останні десять років викликає різкий перехід економіки у тень. У свою чергу, це призводить до того, що в процесі перерозподілу не взяло участі близько 140 млрд. грн. ВВП. Загальний обсяг тіньового виробництва становив рекордні 616 млрд. грн., або 68% від ВВП держави. Такі показники досить негативні для стабільності держави. Якщо припустити, що рівень тінізації економіки в Україні в 2009 році відповідав рівню тіньової економіки Польщі – 10%. В такому випадку в перерозподільні процеси можна було залучити додатково 516 млрд. грн., що дало б змогу закумуляувати до державного бюджету додатково 200 млрд. грн. або зменшити податковий тягар до

рівня 16%, залишаючи стабільним рівень доходів державного бюджету. Рівень ВВП в такому випадку б перевищив плановий рівень 2011 року на 15%. Фактично економічний потенціал у державі є, але він прихований, виведений з офіційних економічних відносин.

Таким чином, саме невизначеність результуючого впливу тіньового сектору економіки зумовлює потребу наукового дослідження даної економічної категорії в довгостроковому періоді.

Варто зауважити, що в Україні тіньова економіка швидко пристосовується до умов кризи та чинної податкової політики, що викликає значне її перевищення встановлених нормативів. Так різке підвищення тінізації економіки у 2008–2009 роках можна пояснити, по-перше, реакцією на світову економічну кризу, а вже вторинною причиною є реакція на фіскальну політику. Розраховані показники податкового коефіцієнту та рівня тіньової економіки значно перевищують офіційні дані, що подаються Міністерством економіки України, про що свідчать планові показники 2011 року. Незважаючи на це, загальна тенденція та встановлена пряма залежність між рівнем податкового тиску (36,28%) та обсягом тіньової економіки дозволяє нам казати про 55–60% рівень тіньової економіки.

Висновки

Отже, ми вважаємо, що серйозною загрозою для економічної стабільності України являється високий рівень тінізації економіки. Враховуючи багатофакторність даної економічної категорії та складність обчислення реальної величини даної категорії, абсолютно обґрунтованою являється необхідність поглибленого вивчення даної категорії. Разом із тим вагомою перешкодою у вивченні питання тінізації економіки є закритість економічної інформації. Починаючи з 2009 року така інформація або взагалі відсутня, або подана необ'єктивно.

У ході дослідження ми прийшли до висновків, що вирішальним важелем подолання тіньової економіки має стати податкова політика держави. Розрахунки доводять існування безпосередньої залежності між фіскальною політикою

держави і рівнем її тіньової економіки. У свою чергу, помірне зниження рівня податкового навантаження викличе в довгостроковій перспективі вихід економіки з тіні і відповідно обернено пропорційно зниженню ставок податків, підвищить надходження до бюджету від перерозподілу ВВП.

Список використаних джерел

1. Цуркан І.М., Каурова О.Г. Види тіньової економіки та відповідні шляхи впливу на них. – НГУ, м. Дніпропетровськ [Режим доступу – http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/68785.doc.htm]
2. Варналій З.С. Тіньова економіка: сутність особливості та шляхи легалізації – Монографія 2006 [Електронне джерело http://old.niss.gov.ua/book/tyn_ekon/index.htm]

3. Karen Walby, Ph.D., Americans For Fair Taxation, 10/01/2010. [Електронне джерело – <http://www.fairtax.org/PDF/WhatIsTheDifferenceBetweenTaxRates.pdf>]

4. Соколовська А. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки // Економіка України. – 2006. – №7. – С. 4–13.

5. Bachman, Paul; Haughton, Jonathan; «Taxing Sales under the FairTax – What Rate Works?». Beacon Hill Institute. Tax Analysts. Retrieved 2007–04–24.

6. Юринець В., Лондар С. Особливості функціонування тіньової економіки в Україні // Економічний часопис /11–12/1999 [Режим доступу – <http://www.soskin.info/ea/1999/11–12/19991278.html>]

7. Турчинов О.В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження. – К.: Вид-во АртЕк, 1995. – 300 с.

М.М. СТЕФАНЕНКО,

д.е.н., професор, Кримський інженерно–педагогічний університет

Проблеми обліку заставного майна комерційними банками

У статті висвітлено проблеми підтримки ліквідності банківської системи в умовах трансформаційної економіки на основі використання нових механізмів рефінансування банків.

Ключові слова: облік банківських установ, комерційних, ліквідність банків.

В статье освещены проблемы поддержки ликвидности банковской системы в условиях трансформационной экономики на основе использования новых механизмов рефинансирования банков.

Ключевые слова: учет банковских учреждений, коммерческих, ликвидность банков.

The article highlights the problems of liquidity support to the banking system in economic transformation through the use of new mechanisms for bank refinancing.

Keywords: banking institutions, commercial, bank liquidity.

Постановка проблеми. Однією з головних функцій банків є формування пропозиції грошей в економіці. З точки зору сучасної економічної теорії таку пропозицію забезпечують три основних канали: валютний, купівля цінних паперів державного боргу та рефінансування національним банком банківських установ [1]. Однак на практиці цей процес набуває специфічних ознак. До останнього часу монетарна політика Національного банку України (НБУ) у зв'язку зі значними обсягами припливу іноземного капіталу та прив'язкою курсу гривні до долара США майже повністю була підпорядкована валютній політиці, а тому інструменти надання банкам ліквідності були розвинені дуже слабо. Валютний канал

розглядався як практична реалізація валютно–курсової політики центрального банку, купівля цінних паперів державного боргу – як покриття дефіциту бюджету і лише канал рефінансування – як забезпечення ліквідності (а інколи і платоспроможності) банківських установ.

Останнім часом вітчизняна практика реалізації Національним банком грошово–кредитної політики спиралася переважно на валютний канал, частка якого у пропозиції грошей в окремі роки перевищувала 80%. І хоча про необхідність використання інших каналів фахівці говорили вже давно, лише фінансова криза, наслідком якої став значний вплив грошей із банківської системи, змусила монетарну владу на початку 2009 року внести фундаментальні зміни до методів та інструментів проведення монетарної політики, переорієнтувати процес формування пропозиції грошей із валютного каналу на канал рефінансування. Втім попри всю очевидність зазначеної проблеми з різних, переважно суб'єктивних, причин зробити це виявилось дуже складно.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми свідчить про значний інтерес до окресленої проблеми з боку науковців і практиків. Передусім треба назвати наукові праці В.М. Гейця, Н.І. Гребеник, А.А. Гриценка, І.О. Лютого, В.І. Міщенко, О.І. Петрика, А.В. Сомик, В.С. Стельмаха, А.В. Шаповалова, І.А. Шумила. Однак, незважаючи на значний обсяг наукових досліджень і практичних розробок, досі не розв'язано певну частину методологічних і методичних проблем забезпечення ліквідності банківських установ та збалансування попиту і пропозиції грошей в умовах трансформаційної економіки.

Отже, **метою** даної **статті** є обґрунтування основних напрямів удосконалення грошово–кредитної політики щодо